

Obratlovci v okolí obce Svatá Helena v Českém Banátu

Mojmír Vlašín

Český Banát je oblast dnešními cestovateli a přírodovědci opěvovaná jako ztracený ráj. Jedná se o část Rumunska s českým etnikem, které si bez ohledu na vzdálenost stovek kilometrů od původní domoviny dodnes zachovalo nejen český jazyk, ale i mnohé z tradic, na domácí půdě dávno zapomenutých. Dvousetletým vývojem se v ní ustálilo šest českých obcí, roztroušených v malebné horské krajině nad Dunajem. Drsnost

prostředí, vzdálenost od mateřské země, ale i houževnatost místních Čechů vytvořila v Banátu silnou kulturní enklávu čítající asi 1 600 osob. Každá obec se vyvíjela trochu jinak, nejen v důsledku různé vzájemné vzdálenosti, ale i vlivem poněkud odlišné hospodářské a přírodní situace. Nejznámější z českých komunit ve zmiňované části Rumunska se stala obec Svatá Helena: od jejího založení uplynulo v září 2023 přesně 200 let.

Pohled na čtvrt století starý úhor přes Liboráž směrem k Dunaji. Foto Pavel Kovář

Ropucha zelená. Foto Mojmir Vlašin

Želva zelenavá z ústí Alibegu. Foto Filip Trnka

Přírodní prostředí

Fauna čtyřnohých obratlovců (Tetrapoda) v okolí obce Svatá Helena je velmi pestrá. Je to dáno tím, že karpatská zvířena se v tomto regionu stýká s panonskou (jižní) i pontickou (východní) faunou. Oblast Českého Banátu se nachází převážně na propustných zkrasovělých vápencích. Zejména okolí Svaté Heleny je protkáno celou soustavou krasových jeskyní. Vody je zde nedostatek, k čemuž přispělo i rozsáhlé odlesnění krajiny člověkem. Zároveň v území stále zůstává mnoho lesů a zarostlých nepřístupných údolí a strání. Do sledované oblasti však můžeme zahrnout i řeku Dunaj a její členité břehy. To vše z tohoto prostoru dělá pro obratlovce velmi zajímavé území.

Začneme s obojživelníky

Z obojživelníků se v okolí Svaté Heleny můžeme potkat se zajímavou kuňkou žlutobíhou (*Bombina variegata*) například u jeskyně Vranovec (Peștera cu Apă). Niže u Dunaje jsou k zastížení i kuňky ohnivě (*Bombina orientalis*). Ropucha zelená (*Bufo viridis*) zůstává ve Svaté Heleně nejrozšířenějším obojživelníkem, vyskytuje se za soumraku v celé vesnici. V lese, na jeho okrajích či na pastvinách je také možné vidět ropuchu obecnou (*Bufo bufo*). Atraktivním živočichem je mlok skvrnitý (*Salamandra atra*), kterého můžeme pozorovat v údolí Alibegu nebo v některých zachovalých bučinách směrem na Gerník. V loužích a periodických tůňích se na jaře vyskytuje čolek horský (*Ichthyosaura triturus alpestris*). V podvečerních hodinách lze zaslechnout typické „brekekekek“ rosničky zelené (*Hyla arborea*), které se nese i stovky

metrů daleko. Jinak se ovšem v průběhu léta s obojživelníky setkáme jen zřídka, protože krasové území bývá po většinu času vyprahlé a obojživelníkům pochopitelně nesvědčí. Výjimku tvoří nepočtené rybníčky a tůňe, které bývají celoročně zvodnělé. Všechny zmiňované druhy jsou uvedeny na Červeném seznamu živočichů Rumunska.

O pozoruhodné plazí fauně

Ve studované oblasti se můžeme setkat především se dvěma druhy želv, a to jak suchozemskou, tak vodní. První je známá želva zelenavá (*Testudo hermanni*), kterou doplňuje želva bahenní (*Emys orbicularis*). Se želvou bahenní (místní jí říkají žengruta) se autor setkal jen jednou, a to v mokřadech u Nové Moldavy někdy v 80. letech 20. století. Odborná literatura (Cogălniceanu 2013) nicméně uvádí, že se v regionu vyskytuje i nadále. Petrovan (inaturalist.org) zmiňuje mládě nalezené v roce 2019 na silnici nad Svatou Helenou. Suchozemskou želvu zelenavou znají místní obyvatelé také velmi dobře a poutavě o ní vyprávějí. Fojtl (1994) ji uvádí z okolí Svaté Heleny jako vzácnou. Nověji, konkrétně v roce 2011, ji Brestovanský a Stejskal (*in litt.*) zaznamenali v ústí Alibegu.

Ještěrky jsou na lokalitě k vidění ve třech druzích. Vzácná ještěrka zední (*Podarcis muralis*) upřednostňuje skály nad Dunajem u obce Coronini. Z roku 2015 ji uvádí Meduna (balcanica.info) přímo ze Svaté Heleny a z roku 2011 také Papacek (inaturalist.org). Běžnější je ještěrka zelená (*Lacerta viridis*) obývající všechny typicky krasové biotopy, které nejsou porostlé stromovou

nebo keřovou formací, hojná je například i na pastvinách. Naopak nepříliš běžná ještěrka obecná (*Lacerta agilis*) je vytlačována právě ještěrkou zelenou a její výskyt je spíše ostrůvkovitý. Zdejšího slepýše nověji řadíme k druhu slepýš východní (*Anguis colchica*). Bývá mohutnější než slepýš křehký a samci mají na sobě velké modré skvrny, výrazné pouze na jaře v období páření. Z dalších plazů zmiňme krátkonožku evropskou (*Ablepharus kitaibelii*). Tento drobný scink je velmi hbitý a je obtížné jej pozorovat. Zdržuje se zejména na velmi teplých osluněných lesostepních lokalitách, především v návěších starého listí, někdy i v nízké trávě.

Neméně zajímavá je i tamější fauna hadů. Turisté zajímá především výskyt jedovatých zmijí. V okolí Svaté Heleny žije jen zmije růžkatá (*Vipera ammodytes*). Místní Češi ji nazývají „nápurka“ a velmi dobře vědí, že dokáže zabít i menší kusy dobytka. Ze Svaté Heleny ji uvádí např. Svoboda z roku 2002 (balcanica.info). Nejčastěji obývá hromady kamení, skalnatá místa nebo se zdržuje poblíž skládaných zídok.

Rovněž o užovky není v oblasti nouze. Začneme s užovkou podplamatou (*Natrix tessellata*), která se vyskytuje podél břehu Dunaje naprosto běžně a celkem snadno se dá chytit. Její výskyt v oblasti eviduje Klvač a kol. (2011) a autor článku ji v oblasti mnohokrát chytil. Živí se zejména rybami, které dovedně loví podél břehu a pod vodou dokáže být i desítky minut. Při odchycení vypustí jako obranu vůči predátorovi z kloaky odporný výměšek smíšený s trusem. Má však i jiný způsob obrany. Při odchycení se staví mrtvou, vypadá zcela bez-

vládně a z tlamy jí visí jazyk. Tento jev označujeme jako tanatóza. Užovka hladká (*Coronella austriaca*) se při chytání brání kousnutím. Autor ji pozoroval například 7. 6. 2013 při jižním okraji Svaté Heleny. Zbarvením připomíná zmiji, proto si ji někteří pletou s nápurkou a pro jistotu ji zabíjejí. Ostatně se ve Svaté Heleně a okolí traduje rčení, že kdo zabije hada, tomu je odpuštěno sedm hříchů. Autor se marně snažil v oblasti rozšířit jiné úsloví, že zabít hada je jeden ze smrtelných hříchů, ale mezi místními se bohužel neujalo. Užovka obojková (*Natrix natrix*) zůstává na sledované ploše poměrně vzácná, tak jako jsou vzácné mokřady, jezírka, rybníky a tůňe, u nichž žije. Ve Svaté Heleně ji našel Meduna v roce 2012 (balcanica.info). Místní ji bezpečně rozeznávají a údajně ji ani nezabíjejí, protože je „hodná“.

Unikátní bývá setkání s užovkou stromovou (*Zamenis longissimus*), jež může dosahovat délky dvou metrů. Z Eibenthalu v roce 2014 ji uvádějí Štěpánkovi (balcanica.info), v roce 2009 ji autor pozoroval a fotografoval v Gerniku (Vlašín 2015). Vyskytuje se na lesostepních lokalitách a dobře se pohybuje nejen po zemi, ale i ve větvích keřů a stromů. Při výzkumu Karpat (Wikowski 2003) byla zařazena mezi sedm nejdůležitějších druhů herpetofauny tohoto pohoří.

V okolí Svaté Heleny se vyskytuje ještě jeden delší had – štíhlovka kaspická (*Dolichophis caspius*). V Rumunsku žije pouze na jihu a Banátem prochází severní hranice jejího areálu rozšíření. Nález tohoto druhu uvádí např. Meduna ze Svaté Heleny v roce 2012 (balcanica.info). Covaciu-Marcov *et al.* (2020) považují štíhlovku za

ohroženou především silniční dopravou. Všechny výše uvedené druhy hadů vyjma užovky obojkové jsou vedeny v Červeném seznamu ohrožených druhů živočichů Rumunska (Wikowski 2003).

Avifauna oblasti se představuje

I když je avifauna oblasti velmi pestrá, nemá smysl v našem článku uvádět úplný výčet pozorovaných ptáků. Z mnoha druhů denních dravců zmíníme například pozoruhodného orlíka krátkoprstého (*Circaetus gallicus*), kterého pozoroval Štěpánek v Eibenthalu v roce 2014 a který se specializuje na lov hadů. Na tahu bývá k vidění známý orel mořský (*Haliaeetus albicilla*) anebo sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*). Ze sov se

Užovka podplamatá. Foto Blanka Mikátová

Užovka stromová. Foto Mojmír Vlašín

Zmije růžkatá. Foto Petr Štěpánek

Ještěrka zelená, nahoře samec, dole samice. Foto Blanka Mikátová

běžně vyskytuje pušтік obecný (*Strix aluco*) a výřeček malý (*Otus scops*), jehož typický hlas bývá slyšet v noci i uprostřed vesnice. V ČR prudce ubývající sýček obecný (*Athene noctua*) se ozývá v okolí Svaté Heleny téměř celoročně. Typickým cvrčivým hlasem se v noci také prozradí lelek lesní (*Caprimulgus europaeus*). V okolních lesích se můžeme setkat se strakapoudem jižním (*Dendrocopos syriacus*), typickým panonským prvkem tamější fauny. Jeho nenápadný příbuzný krutihlav obecný (*Jynx torquilla*) ožívuje na jaře otevřenou krajinu s rozptýlenými stromy a lesíky svým nápadným hlasem „kli, kli, kli, kli“. České jméno dostal po neobyčejné schopnosti otočit hlavu až o 180°. K typickým druhům tamější působivé krajiny patří také dudek chocholatý (*Upupa epops*), i když se jeho počty snižují, tak jak ubývá extenzivních pastvin okolo obce. Na snížení jeho abundance se mohou podílet i větrné elektrárny. Kolem skal nad Dunajem se prohánějí celá hejna rorýsů obecných (*Apus apus*) a velkých (*Apus/Tachymarptis melba*).

Ze zpěvných ptáků běžně uslyšíme slavíka obecného (*Luscinia megarhynchos*), rehka zahradního (*Phoenicurus phoenicurus*) či stehlíka obecného (*Carduelis carduelis*). Na loukách při troše štěstí zaslechneme zpívat lindušku luční (*Anthus pratensis*) nebo uvidíme na keři sedícího strnada lučního (*Emberiza calandra*). Pastviny s roztroušenými křovinami a keři obývá skřivan lesní (*Lullula arborea*), jenž melancholicky zpívá i v noci. V trnitých keřích, kupř. šípčích, hnízdí ve sledované oblasti vcelku běžný ťuhýk obecný (*Lanius collurio*). Z uvedených druhů je pouze skřivan lesní zanesen do Červeného seznamu ohrožených druhů živočichů Rumunska (Kadlečík 2014).

O savcích větších i létajících

Typičtí savci karpatských lesů, jako je jelen karpatský (*Cervus elaphus montanus*), vlk obecný (*Canis lupus*), medvěd hnědý (*Ursus arctos*) a rys ostrovid (*Lynx lynx*), zavítají do okolí Svaté Heleny jen výjimečně a spíše se s nimi můžeme setkat v lesích blíže Gerníku a Rovenska. Přímou ve vesnici však „operují“ liška obecná (*Vulpes vulpes*) a tchoř tmavý (*Mustela putorius*). Relativně běžným savcem blízkého i vzdálenějšího okolí vesnice zůstává prase karpatské (*Sus scrofa attila*).

Zato blízké jeskyně poskytují prostor celé řadě netopýrů a vrápenců, kteří v nich přespávají a během noci loví hmyz například i kolem světel

Vrápenec jižní (*Rhinolophus euryale*). Foto archiv Mojmir Vlasina

ve vesnici. Některé jeskyně poskytují těmto živočichům i vhodný úkryt pro zimní spánek.

Netopýří fauna je natolik zajímavá, že určitě stojí za to se na ni podívat podrobněji a využít při tom zevrubný výčet Bůse (*in litt.*). V jeskyni Peštera din Valea Ceuca u Kulhavé skály se vyskytuje vrápenec malý (*Rhinolophus hipposideros*) a netopýr dlouhonohý (*M. capaccinii*). Muší díra (Peštera Gaura cu Muscă) naopak představuje jednu z nejdůležitějších krasových jeskyní v regionu. Holotyp (typový exemplář, podle kterého je druh vědecky popsán) netopýra létavce stěhovavého (*Miniopterus schreibersii*) pochází právě z ní. Početně ve zmiňované jeskyni žije také vrápenec jižní (*Rhinolophus euryale*), vrápenec velký (*R. ferrumequinum*), netopýr dlouhonohý, netopýr velký (*M. myotis*) a netopýr východní (*M. blythii*). Turecká díra (Peštera Gaura Haiducească) hostí netopýří kolonie po celý rok. Zejména jde o již zmiňovaného létavce stěhovavého, netopýra dlouhonohého (*M. capaccinii*), oba druhy vrápenců a v celé oblasti poměrně vzácného netopýra černého (*Barbastella barbastellus*). S ohledem na to, že se jedná o přírodní park, není dovoleno do těchto prostor vstupovat bez povolení a netopýry rušit. Netopýr černý a dlouhonohý, vrápenec malý, velký a jižní a létavec stěhovavý jsou uváděny v Červeném seznamu ohrožených druhů živočichů Rumunska (Vlaicu 2013).

Jak zachovat pozoruhodnou faunu obratlovců pro budoucnost

Fauna obratlovců v okolí obce Svatá Helena zůstává druhově velmi rozmanitá a zahrnuje jak celou řadu druhů vedených na Červeném seznamu ohrožených druhů Rumunska, tak mnoho druhů, jež požívají právní ochrany, ať již hlediska rumunské legislativy, nebo zákonodárství Evropské unie, či na základě mezinárodních mnohostranných úmluv, jako je Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť (Bernská úmluva) či Úmluva o ochraně stěhovavých druhů volně žijících živočichů (Bonnská úmluva neboli CMS). Jejich účinná ochrana spočívá zejména v uchování tradičních forem zemědělství (kupř. pastvy nebo polaření bez použití pesticidů), v uchování a ochraně krasových jevů (zejména jeskyní) a v monitorování vlivů větrných elektráren na ptáky a netopýry. ■

Seznam literatur najdete na www.casopis.ochranaprirody.cz